

SPECIJALIZIRANO UDOMITELJSTVO DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU – ISKUSTVA UDOMITELJA

MAJA LAKLIJA¹, NATALIJA VUKELIĆ², MARINA MILIĆ BABIĆ¹

¹ Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, Hrvatska

² Caritas Zagrebačke nadbiskupije

Primljeno: 28. 2. 2012.

Prihvaćeno: 6. 6. 2012.

Prethodno priopćenje

UDK: 364.65-058.86

Adresa za dopisivanje: Doc.dr.sc. Maja Laklija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, Zagreb; e-mail: maja.laklija@pravo.hr

Sažetak: Konvencija o pravima djeteta propisuje da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju ima pravo na život u obiteljskom okruženju u uvjetima koji mu jamče dostojanstvo i ravnopravno sudjelovanje u zajednici. U takav oblik skrbi spada specijalizirano udomiteljstvo. Kako bi se dobio uvid u iskustva udomitelja djece s teškoćama u razvoju (N=6) osmišljeno je kvalitativno istraživanje. Istraživanje je osmišljeno kao pilot faza šireg istraživanja u području udomiteljstva djece s teškoćama kako bi se generirale specifičnosti ove vrste udomiteljstva i prilagodili postojeći standardizirani instrumenti koji su većim djelom usmjereni na tradicionalno udomiteljstvo. Podaci su prikupljeni metodom fokus grupe.

Rezultati pokazuju da motivi udomitelja za bavljenjem udomiteljstvom uključuju: altruizam, prethodno iskustvo kontakta s djetetom u potrebi za osiguravanjem smještaja izvan vlastite obitelji, osjećaj "praznog gnijezda" te ekonomski motivi. Poteškoće na koje udomitelji nailaze prilikom pružanja skrbi djeci s teškoćama u razvoju odnose se na: proces prilagodbe, neadekvatnu stručnu pomoć i podršku, odnose s biološkom obitelji djeteta, specifične poteškoće djeteta i nepovjerljiv stav okoline. Udomitelji kao preporuke za unapređenje skrbi navode osiguravanje dostupnosti socijalnih radnika pri centrima za socijalnu skrb, stavljanja djeteta u fokus intervencije i kvalitetniju pripremnu fazu udomiteljstva djece. Zaključno, rezultati istraživanja jasno upućuju na potrebu poboljšanja udomiteljske skrbi za djecu s teškoćama u razvoju kroz ciljane mjere podrške udomiteljima, razvoj individualnog plana za dijete temeljenog na usklađenom djelovanju multidisciplinarnog tima stručnjaka. Potrebno je unaprijediti model selekcije udomiteljskih obitelji, uložiti dodatne napore u informiranje udomitelja o djetetu te u kvalitetnu pripremu i kontinuiranu edukaciju udomitelja.

Ključne riječi: specijalizirano udomiteljstvo, iskustva udomitelja, djeca s teškoćama u razvoju

UVOD

Od svojih početaka udomiteljstvo je prepoznato kao specifičan oblik skrbi koji djetetu omogućava da živi i raste u što prirodnijem obiteljskom okruženju. U Hrvatskoj se udomiteljstvo počinje razvijati početkom 20. stoljeća te se prvi puta spominje u Zakonu o prisilnom uzgoju nedoraslih, a sve je do 2007. godine bilo regulirano Zakonom o socijalnoj skrbi, Pravilnikom o uvjetima za obavljanje udomiteljstva i postupku odobravanja i oduzimanje dozvole za obavljanje udomiteljstva te Obiteljskim zakonom (Laklija, 2009a). Godine 2011. donesen je novi Zakon o udomiteljstvu (NN 90/2011) kojim se među ostalim jasnije definiraju vrste udomiteljstva,

te ističe najbolji interes djeteta. Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 33/2012) dodatno se definiraju prava djece s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi pa tako i u udomiteljskim obiteljima. Članak 30. stavak 2 jasno određuje da unutar grupe korisnika na koje se odnose odredbe Zakona o socijalnoj skrbi (NN 33/2012) ulaze i djeca s teškoćama u razvoju te osobe koje skrbe o njima. Nadalje u Hrvatskoj postoji cijeli niz zakonskih akata koji idu u prilog unapređenju položaja udomiteljskih obitelji npr. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (NN 63/2007) kao jedan od zadanih ciljeva ima upravo unapređenje izvaninstitucijskih oblika skrbi za djecu s teškoćama u razvoju. Uz ovaj dokument

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (NN 6/2007) i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (NN 5/2008) nakon svoje ratifikacije također predstavljaju vrijedan dokument za unaprjeđenje sustava podrške djeci s teškoćama u razvoju te udomiteljskim obiteljima. Iako je udomiteljstvo prepoznato kao najbolji oblik skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u Hrvatskoj ne postoji razvijen model specijaliziranog udomiteljstva za djecu nego je ono uvedeno tek 2011. godine Zakonom o udomiteljstvu. Često puta u udomiteljske obitelji smještaju se djeca čiji se roditelji žele skrbiti za njih ali zbog nedovoljne prilagođenosti okoline (nepostojanje prilagođenih odgojno-obrazovnih ustanova i/ili specijaliziranih ustanova za rehabilitaciju) roditelji su prisiljeni dijete uputiti u veće gradsko središte (Leutar i sur., 2008; Pivik, 2010).

Poticanje obiteljskog smještaja umjesto institucionalnog u skladu je i s preporukama Vijeća Europe, Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija. Budući da je odredbama Konvencije o pravima djeteta, zajamčeno pravo djeteta na odrastanje u obiteljskom okruženju, smještaj djeteta u ustanove socijalne skrbi treba biti iznimka i koristiti se samo u situacijama kada je to neophodno, a sve se više usmjeravati na obiteljske oblike skrbi (MZSS, 2010). U skladu s time i prioriteta Nacionalnog plana aktivnosti za prava djece za razdoblje od 2006.-2012. su poticanje deinstitutionalizacije djece, uvođenje specijaliziranog udomiteljstva za djecu mlađu od tri godine, djecu sa problemima u ponašanju i s teškoćama u razvoju. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 33/2012), dijete mlađe od sedam godina može se samo iznimno uputiti na smještaj u dom, u situacijama kada nema dostupnih udomiteljskih obitelji ili drugih pravnih ili fizičkih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi, ali ne duže od šest mjeseci. Ukoliko dijete ima potrebu za posebnim tretmanskim ili zdravstvenim uslugama, smještaj može trajati duže od 6 mjeseci. Stručni djelatnici Centra za socijalnu skrb dužni su brinuti o najboljem interesu djeteta te mu osigurati što brži povratak u vlastitu ili udomiteljsku obitelj, odnosno stvarati prilike za zasnivanje posvojenja.

Zakon o udomiteljstvu (NN 90/2011,78/2012), poznaje četiri vrste udomiteljstva koje se razlikuju ovisno o potrebama korisnika: tradicionalno, specijalizirano, hitno i povremeno. Za razliku od tra-

dicionalnog udomiteljstva za djecu čiji psihofizički razvoj i razina funkcioniranja ne odstupaju značajnije od razvoja i odrastanja djeteta iste životne dobi, specijalizirano udomiteljstvo namijenjeno je djeci kod koje je zamijećeno značajnije odstupanje u psihofizičkom razvoju i razini funkcioniranja, odnosno djeci s problemima u ponašanju, težeg zdravstvenog stanja ili invaliditeta. Uz specijalizirano udomiteljstvo u kontekstu djece s teškoćama važno je spomenuti i oblik udomiteljstva kao kratkog odmora za biološke roditelje i tzv. kontakt obitelji (Laklija, 2011). Udomiteljstvo kao kratak odmor bi odgovarao u našem zakonu navedenom povremenom udomiteljstvu, a najčešće se koristi za kratke boravke (vikend, poludnevni boravak) djece s teškoćama u razvoju u specijaliziranim udomiteljskim obiteljima, kako bi se biološke obitelji na kraći period rasteretile svakodnevne psiho-fizičkih izazova obveze skrbi. Za razliku od toga tzv. kontakt obitelji (*back up family*) pružaju podršku (informativna, emocionalna, instrumentalna itd.) biološkoj obitelji djeteta u situacijama nepovoljnih životnih okolnosti ili potreba koje bi mogle privremeno ugroziti funkcioniranje obitelji i dobrobit djeteta. U ovaj oblik udomiteljstva jednim svojim djelom ulazi hitno udomiteljstvo, kakvo poznaje naš zakon.

Kako je vidljivo iz Tablice 1. ukupan broj djece u udomiteljskim obiteljima je u blagom padu, što djelom može biti i posljedica intenzivnijeg rada u području rane prevencije, ali i nedostatka udomiteljskih obitelji koje su spremne prihvatiti skrb za dijete iz pojedine kategorije. To je posebno vidljivo iz podataka o kretanju broja djece s problemima u ponašanju, psihički bolesne/ovisne maloljetne osobe i djece koja su žrtve obiteljskog nasilja čiji se broj u promatranom razdoblju smanjio za oko tri četvrtine te djece s teškoćama u razvoju (kategorija tjelesno ili mentalno oštećenih maloljetnih osoba) čiji se broj prepolovio.

Specijalizirano udomiteljstvo

Konvencija o pravima djeteta propisuje da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju ima pravo na ispunjen i pristojan život u uvjetima koji mu jamče dostojanstvo, oslanjanje na vlastite snage koje olakšavaju njegovo sudjelovanje u zajednici (Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2001). Specijalizirano udomitelj-

Tablica 1. Broj djece korisnika udomiteljske skrbi

Kategorije djece	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi	1.496	1.542	1.583	1.412	1.445	816	1.378	1.512
Dijete i mlađi punoljetnik s poremećajima u ponašanju	75	56	30	68	24	611	30	20
Dijete čiji roditelji nisu u mogućnosti privremeno brinuti o njemu	328	304	187	272	249	126	206	180
Tjelesno ili mentalno oštećena maloljetna osoba	502	374	365	378	350	293	250	232
Psihički bolesna maloljetna osoba, maloljetna osoba ovisna o alkoholu, drogi ili drugim opojnim sredstvima	45	38	31	52	2	38	38	11
Dijete oboljelo od AIDS-a	3	3	4	3	3	3	4	4
Dijete-žrtva obiteljskog nasilja	36	14	44	10	7	12	6	8
UKUPNO	2.485	2.331	2.244	2.195	2.080	1.899	1.912	1.967

Izvor: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Godišnja izvješća 2003-2010.

stvo se počelo razvijati u ranim 70-im godinama 20. stoljeća u Kanadi, Velikoj Britaniji i SAD-u (Kregar, 2004). Cilj specijaliziranog udomiteljstva je pružiti kvalitetnu skrb djeci s ozbiljnijim emocionalnim, psihičkim i fizičkim poteškoćama kao i problemima u ponašanju. Iako je u početku ono bilo predviđeno za djecu koja su počinila određena kaznena djela, kasnije su tim oblikom udomiteljstva bila obuhvaćana i zlostavljana djeca te djeca koja su trebala terapijsku pomoć (Ajduković, 2005). Specijalizirano udomiteljstvo se još u literaturi vezuje i uz tretmansko odnosno terapeutsko udomiteljstvo, zbog svojih specifičnosti i oblika usluga i pomoći koju pruža djeci tijekom njihovog boravka u obitelji kao odgovor na zdravstvene/ medicinske i socijalizacijske potrebe djece u skrbi. Predviđeno je da su udomitelji posebno educirani stručnjaci koji imaju određena znanja, tehnike i posebne metode rada s djecom s teškoćama u razvoju, čime olakšavaju njihovu prilagodbu i život u udomiteljskoj obitelji (Redding i sur., 2000). U skladu s time i članak 10. Zakona o udomiteljstvu (NN 90/2011, 78/2012) specijalizirano udomiteljstvo definira kao oblik udomiteljstva kojim se korisniku pružaju specijalizirane usluge skrbi, zadovoljavanjem njegovih osnovnih i dodatnih životnih potreba, povezanih uz njegov psihofizički razvoj i razinu funkcioniranja koji odstupaju značajnije od razvoja i odrastanja djeteta iste životne dobi, ili uz veće probleme u ponašanju, teže zdravstveno stanje ili invaliditet, a korisniku potrebnu skrb pruža specijalizirani udomitelj koji ima posebna znanja i vještine, te članovi njegove obitelji. Nadalje zakon navodi da specijalizirani udomitelj može pružati usluge skrbi korisnicima kao što su: djeca i mladež s problemima u ponašanju i/ili u sukobu sa

zakonom, zlostavljana i zanemarivana djeca, djeca s teškoćama u razvoju, HIV pozitivna djeca i mladež, maloljetne trudnice, trudnice s malom djecom, maloljetne majke ili maloljetni roditelji s djetetom ako se na taj način osnažuje njihovo roditeljstvo a nemaju obiteljsku potporu, te roditelji s djetetom za koje je procijenjeno da je njihov zajednički smještaj u specijaliziranu udomiteljsku obitelj u njihovom najboljem interesu. Prema nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o udomiteljstvu intencija je zakonodavca da suzi krug kategorija korisnika navodeći da se ono odnosi na djecu i mladež s problemima u ponašanju koji su učestali, trajni i jačeg intenziteta; grubo zanemarivanu i zlostavljšanu djecu; djecu s težim ili višestrukim teškoćama u razvoju te roditelju s djetetom za koje je procijenjeno da je njihov zajednički smještaj u specijaliziranu udomiteljsku obitelj u njihovom najboljem interesu.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 33/2012), dijete s teškoćama u razvoju je dijete koje zbog tjelesnih, senzoričkih, komunikacijskih ili intelektualnih teškoća treba dodatnu potporu za učenje i razvoj kako bi ostvarilo najbolji mogući razvojni ishod i socijalnu uključenost te zbog toga ima pravo na posebnu skrb ovisno o raspoloživim sredstvima. Djetetu je stoga, važno osigurati adekvatne uvjete čuvanja i odgoja, školovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije (npr. poticanja grafo-motorike, perceptivno-motoričke sposobnosti, kognitivnog razvoja, stimulacije ostatka vida, kretanja u prostoru, auditivnog treninga, služenja Brajevim pismom, itd.) (Čirkinagić, 2008). Budući da djeca u udomiteljske obitelji dolaze i s drugim emocionalnim i socijalnim poteškoćama, uloga udomitelja kao zamjenskih roditelja je vrlo složena te se

udomitelji nerijetko suočavaju s različitim poteškoćama kako u odnosu s djetetom i stručnim službama tako i s osjećajem vlastite nekompetentnosti u udomiteljskoj ulozi (Laklija, 2009b). Jedan od glavnih problema predstavlja nedovoljna pripremljenost udomitelja na udomljavanje djeteta s teškoćama u razvoju (Brown i sur., 2005; Herenčić i Mihanović, 2006; Brown i Campbell, 2007; Čirkinagić, 2008), zbog čega se nisu spremni nositi s različitim poteškoćama što dovodi do brojnih problema u međusobnoj komunikaciji, slabljenju motivacije za bavljenjem udomiteljstvom te utječe na atmosferu i odnose unutar cijele obitelji (MacGregor i sur., 2006; Brown i Campbell, 2007; Laklija, 2012).

Potrebe djeteta s teškoćama u razvoju su složenije te od najranijih dana zahtijevaju podršku službe za ranu intervenciju, kontinuirano savjetovanje, česte posjete specijaliziranim liječnicima i drugim stručnjacima, stalne odlaske na terapije i rehabilitaciju (Jivanjee, 1999; Brown i sur., 2005). Također, ukazujući na poteškoće s kojima se susreću (Herenčić i Mihanović, 2006; Čirkinagić, 2008) udomitelji djece s teškoćama ističu i potrebu za boljom regulacijom prava djece s teškoćama u razvoju (u okviru zdravstvene zaštite, doplatka na djecu koju i dalje primaju roditelji i sl.), “legalizacijom statusa” (imaju teškoće u dokazivanju pred drugim službama osobito u sklopu sustava zdravstvene zaštite tko su oni djeci) te profesionalizacijom udomiteljstva. Ostvarivanje ranije navedenog potrebno je kako bi se djetetu osigurali puni uvjeti za postizanje najboljih mogućih razvojnih ishoda. Udomitelj suočen sa zahtjevima skrbi za dijete s teškoćama u razvoju te nedostatkom informacija i podrške od stručnih službi često puta biva izgubljen u pravilima i (ne)mogućnostima zdravstvenog i socijalnog sustava (Jivanjee, 1999; Brown i sur., 2005). Zahtjevi dnevne skrbi za dijete s teškoćama u razvoju te potreba za usklađivanjem poslovne i obiteljske uloge udomiteljima može donijeti stres i osjećaj nekompetentnosti u udomiteljskoj ulozi (Perry, 2004; Australian Foster Care Association, 2005; Perry i sur., 2005; Baker-Ericzen i sur., 2005). Stres koji udomitelj osjeća doprinosi i osjećaju ne kompetentnosti u udomiteljskoj/rodi-

teljskoj ulozi (Kuhn i Carter, 2006; Keen i sur., 2010). Izostanak adekvatne i pravovremene stručne podrške može dovesti do osjećaja krivnje, sumnje u same sebe, emocionalne iscrpljenosti, unutarnje podijeljenosti na “dobrog” i “lošeg” udomitelja te depresije (Ajduković i sur., 2007). Kako bi se dobio uvid u iskustva udomitelja djece s teškoćama u razvoju osmišljeno je kvalitativno istraživanje u cilju produbljivanja razumijevanja iskustva u području udomiteljstva djece s teškoćama u razvoju. Istraživanje je provedeno kao pilot faza šireg istraživanja u području udomiteljstva djece s teškoćama kako bi se generirale specifičnosti ove vrste udomiteljske skrbi i prilagodili postojeći standardizirani instrumenti koji su većim djelom usmjereni na tradicionalno udomiteljstvo.

CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj istraživanja je dobiti uvid u iskustva udomitelja djece s teškoćama u razvoju. Odnosno, namjera je bila dobiti uvid u iskustvo i poteškoće na koje nailaze udomitelji u skrbi za dijete s teškoćama u razvoju¹. U skladu s ciljem, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su motivi udomitelja za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom?
2. Na koje poteškoće udomitelji nailaze prilikom pružanja udomiteljske skrbi djeci s teškoćama u razvoju?
3. Koji su prijedlozi udomitelja za unaprjeđenje udomiteljstva za djecu s teškoćama u razvoju?

METODOLOGIJA

Metoda istraživanja

Podaci su prikupljeni metodom fokus grupe. Fokus grupa je posebna tehnika grupnog razgovora koja za cilj ima dublje spoznavanje istraživane pojave (Milas, 2005:589). U društvenim znanostima ponajviše se primjenjuje kao komplementarna metoda, odnosno kao nadopuna srodnim metodama, te kao metoda za pretestiranje i operacionalizaciju istraživačkih instrumenta (Skoko i Benković, 2009). Mogući raspon sudionika istraži-

¹ Pojam *dijete s teškoćama u razvoju* u kontekstu ovoga rada sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, br. 33/12) označava dijete s tjelesnim, senzoričkim, komunikacijskim i/ili intelektualnim teškoćama.

vanja u fokus grupama kreće se od 4 do 12 (Milas, 2005). Fokus grupa je trajala 3 sata, a razgovor je sniman pomoću diktafona uz prethodno pribavljenu suglasnost udomitelja za snimanje. Za vođenje fokus grupe pripremljena je lista pitanja kojima su naznačene osnovne teme sukladno postavljenim istraživačkim pitanjima.

Uzorak i postupak prikupljanja podataka

Sudionici istraživanja su osobe koje se bave udomiteljstvom djece s teškoćama u razvoju (N=6) na području Grada Zagreba. Uzorak je prigodni. Do sudionika istraživanja došlo se preko Tima za udomiteljstvo pri CZSS-u Zagreb. Udomitelji djece s teškoćama u razvoju s područja Zagreba odabrani su zbog njihove dostupnosti i ekonomičnosti provedbe istraživanja. Kriteriji za selekciju udomitelja bili su: najmanje dvije godine iskustva u udomljavanju djece s teškoćama te da udomitelj na smještaju ima barem jedno dijete s teškoćama u razvoju. Postavljenim kriterijem selekcije dodatno je sužen broj udomiteljskih obitelji odnosno potencijalnih sudionika istraživanja.

Svi sudionici istraživanja su osobe ženskog spola i završenog osnovnoškolskog obrazovanja, a jedna je sudionica završila i dodatni tečaj za negovateljicu². Dob udomiteljica, kreće se u rasponu od 30 do 60 godina, a duljina bavljenja udomiteljstvom od 2 do 14 godina. Sve udomiteljice su nezaposlene, a za polovicu sudionica naknada za udomitelje je jedini prihod u obitelji. Broj udomljene djece u obitelji udomitelja u trenutku istraživanja kretao se od 1 do 4.

Nakon dobivene suglasnosti za istraživanje od Centra za socijalnu skrb Zagreb, od strane Tima za udomiteljstvo ostvaren je prvi kontakt s udomiteljima koji su u njihovoj nadležnosti. Tijekom prvog kontakta zatražena je suglasnost udomitelja djece s teškoćama u razvoju za sudjelovanjem u istraživanju uz prethodno objašnjenu svrhu i cilj istraživanja. Nakon dobivene suglasnosti udomitelja za sudjelovanje u istraživanju (ukupno njih šest), dogovoren je termin održavanja fokus grupa. Svi sudionici istraživanja obaviješteni su o mogućnosti da odbiju sudjelovanje u istraživanju, kao i na to

da naknadno odustanu. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, a udomiteljima je zajamčena anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka. Odgovori udomitelja su snimani diktafonom uz prethodno dobivenu suglasnost sudionika, nakon čega su prepisani i minimalno jezično uređeni. Istraživanje je provedeno u studenom 2011. godine u prostoru Tima za udomiteljstvo Zagreb. Fokus grupu vodila je prvostupnica socijalnog rada.

Obrada podataka

Dobiveni podatci obrađeni su postupkom kvalitativne analize sadržaja. U svrhu organiziranja podataka, korišten je postupak kodiranja koji sadrži tri postupka po izradi transkripta: a) pripisivanje kodova (značaja) empirijskoj građi, b) pridruživanje srodnih kodova u kategorije te c) analiza značenja pojmova i kategorija (Hsieh i Shannon, 2005). Pri organiziranju podataka prema navedenom postupku, svakoj sudionici istraživanja, pridodan je broj koji ju predstavlja, a koji je pri prikazu nalaza označen u zagradi.

REZULTATI I RASPRAVA

Kvalitativnom analizom odgovora sudionica istraživanja sukladno postavljenim istraživačkim pitanjima dobivene su u tablici 2. prikazane ekstrahirane kategorije i pripadajući kodovi.

Motivi/razlozi za bavljenje udomiteljstvom djece s teškoćama u razvoju

Motive udomitelja za bavljenjem udomiteljstvom možemo svrstati u sljedeće dvije kategorije: a) **unutarnji** (intrinzični) i b) **vanjski** (ekstrinzični) motivi.

Jedan od unutarnjih (intrinzičnih) motiva udomitelja za bavljenjem udomiteljstvom je povezan s altruizmom, odnosno **ljubavi prema djeci** („potrebna je velika ljubav...strpljenje, ako ga ne voliš ne možeš to raditi” (1), „meni je mama radila u domu, tako da sam ja odmalena nekako vezana uz djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi” (3), “dijete ne možete imati i živjeti s njim ako

2 Važno je napomenuti da se ovdje radi o udomiteljicama koje su u statusu udomitelja od razdoblja prije donošenja novog zakona o udomiteljstvu. Naime iako ne ispunjavaju uvjete obrazovanja propisane novim Zakonom, mogu i dalje obavljati udomiteljstvo dok smješteni korisnici ostvaruju pravo na skrb izvan vlastite obitelji, ako je to u njihovom najboljem interesu (NN 90/2011).

Tablica 2. Rezultati kvalitativne analize sadržaja

Theme	Kategorije	Kodovi
Motivi udomitelja za bavljenjem udomiteljstvom djece s teškoćama u razvoju	Altruizam	<ul style="list-style-type: none"> • ljubavi prema djeci • doprinos zajednici
	Prethodno iskustvo kontakta s djetetom u potrebi za osiguravanjem smještaja izvan vlastite obitelji	<ul style="list-style-type: none"> • ranije poznavanje djeteta • razvijanje povezanosti i prisnosti s djetetom tijekom prvog kontakta • srodstvo s udomljenim djetetom
	Osjećaj "praznog gnijezda"	<ul style="list-style-type: none"> • odlazak vlastite djece
	Ekonomski motivi	<ul style="list-style-type: none"> • gubitak posla i • nedostatak financijskih sredstava
Poteškoće udomitelja prilikom pružanja skrbi djeci s teškoćama u razvoju	Proces prilagodbe	<ul style="list-style-type: none"> • proces prilagodbe djeteta i udomitelja • balansiranja između potreba udomljenog djeteta i vlastite obitelji • zahtjevnost uloge
	Neadekvatna stručna pomoć i podrška	<ul style="list-style-type: none"> • sporost sustava u rješavanju pitanja • izostanak stručne podrške • neujednačena praksa CZSS • nedostatan iznos opskrbrine za dijete i • nedostatna mogućnost razmjene iskustva
	Odnos s biološkom obitelji djeteta	<ul style="list-style-type: none"> • odnos s biološkom obitelji djeteta • odnos udomljenog djeteta s roditeljima
	Specifične poteškoće djeteta	<ul style="list-style-type: none"> • specifične poteškoće djeteta
	Nepovjerljiv stav okoline	<ul style="list-style-type: none"> • nepovjerljiv stav okoline
Preporuke za unapređenje udomiteljske skrbi	Dostupnija podrška stručnjaka	<ul style="list-style-type: none"> • osiguravanje dostupnosti socijalnih radnika pri centrima za socijalnu skrb • veći broj sastanaka stručnjaka i udomitelja,
	Stavljanje djeteta u fokus intervencije	<ul style="list-style-type: none"> • veću zainteresiranost za dijete od strane socijalnih radnika i drugih stručnih osoba • za svako dijete trebala pristupiti izradi Individualnog plana promjene
	Kvalitetnija pripremna faza udomiteljstva djece	<ul style="list-style-type: none"> • posebnu pažnju važno posvetiti selekciji udomiteljskih obitelji • usklađivanju karakteristika udomitelja i djeteta te • informiranju udomitelja o djetetu

se ne zavolite" (4), „uvijek sam voljela djecu, pa sam mislila zašto ne bi nekome pružila dom" (5)) i **doprinos zajednici** („godinu dana sam radila s djecom i meni je najlogičniji korak dalje bio udomljenje, moram na neki način pomoći" (3)). Kao motive udomitelji navode i prethodno iskustvo kontakta s djetetom u potrebi za osiguravanjem smještaja izvan vlastite obitelji, odnosno **poznavanje djeteta od ranije** („tata kojemu je supruga poginula, tražio je udomitelja, djevojčice su je odmah prihvatile jer su je znale otprije" (2)), **srodstvo s udomljenim djetetom** („počelo je od moje nećakinje, ostala je bez roditelja, ja sam joj teta i bilo mi je prirodno pomoći joj i uzeti je k sebi" (6)) te **razvijanje povezanosti i prisnosti s djetetom tijekom prvog kontakta** („zvali su me i kada smo se susreli, toliko mi se uvukao pod kožu, mislim da smo se prepoznali od početka" (3), „prepoznali smo se od početka" (4)). Jedan od motiva je i **odlazak**

vlastite djece iz doma, odnosno „osjećaj praznog gnijezda" („moja djeca su velika, ostala sam sama kući, a djeca su otišla svojim poslom, željela sam imati nekoga uz sebe" (4)).

Gubitak posla i nedostatak financijskih sredstava su važni ekstrinzičan motiv za bavljenjem udomiteljstvom („ostala bez posla, nisam imala nikakvih sredstava za život" (5)).

Iz odgovora ispitanika kao i iz rezultata drugih istraživanja na uzorku udomitelja djece (Isomaki, 2002; Rhodes, 2006; MacGregor i sur., 2006; Whiling i Huber, 2007; Laklija, 2012) uočljivo je da je bitan intrinzični motivator za postajanje udomiteljem usko povezan s altruističkim motivima (želja za pružanjem ljubavi i sigurnog doma te pozitivan doprinos životu zajednice) i motivima vezanim za odnos s udomljenim djetetom (poznanstvo, srodstvo ili povezanost s djetetom) te potrebe

za popunjavanjem praznine odlaskom vlastite odrasle djece iz kućanstva. Dobiveni rezultati sukladno tome potvrđuju da je bitan intrinzični motivator za bavljenje udomiteljstvom djece općenito te djece s teškoćama u razvoju usko povezan s obiteljskom dinamikom tzv. osjećajem "praznog gnijezda", potrebom nastavka skrbi o nekome, popunjavanjem viška slobodnog vremena te potrebom za društvom. Od ekstrinzičnih motiva, pojedina istraživanja (Isomaki, 2002; MacGregor i sur., 2006; Laklija, 2012) ukazuju na važnost financijske komponente kao motiva za udomiteljstvom, odnosno da udomitelji udomljavaju djecu i u cilju popunjavanja obiteljskog budžeta, što je potvrđeno i u ovom istraživanju.

Poteškoće na koje nailaze udomitelji prilikom pružanja skrbi djeci s teškoćama u razvoju

Iz poteškoća koje su udomitelji naveli mogu se prepoznati poteškoće vezane uz proces prilagodbe, neadekvatnu stručnu pomoć i podršku, odnose s biološkom obitelji djeteta, specifične poteškoće djeteta i nepovjerljiv stav okoline. Udomitelji navode **poteškoće u procesu prilagodbe** („teško je, pogotovo na početku” (1), „teško je bilo na početku, život nam se okrenuo naglavačke” (2), „išli smo u početku vrlo polako dok se nismo privikli jedan na drugog” (3)) i osjećaj nedovoljne kompetentnosti za nošenje s različitim situacijama i problemima („uopće nisam bila spremna” (1)). Poteškoće zbog **zahtjevnost udomiteljske uloge** („nemam slobodnog, svaka minuta dana od ranog jutra do večeri prođe u vježbama, rješavanju problema” (6), „mi joj mijenjamo sve, i tatu i mamu” (2)) kao i poteškoće **balansiranja između potreba udomljenog djeteta i potreba vlastite obitelji** („teško mi je jer imam i drugu djecu, često dođe do ljubomore. Znaju prigovarati da njih volim više i da im više popuštam” (6)).

Kao poteškoću navode neadekvatnu stručnu pomoć i podršku koja se očituje kroz **sporst sustava** („ide mi na živce ta papirologija, malo je onih koji misle na dijete i njegovo dobro, sve se na kraju pretvori u hrpu papirologije koja se sporo rješava” (3), „čini mi se da je tu previše formalnosti, papira, sve to ide presporo, ograničen si sa svih strana, dođe mi da odustanem” (4), „sustav je prespor” (6)), **izostanak stručne podrške** od stručnjaka

pri CZSS-u („odustali su od njega, nismo napravili individualan plan, on ne može učiti i ima problema sa koncentracijom” (1), „nemam iskustva s roditeljstvom, živim sama i dobijem dijete s posebnim potrebama, nitko me nije uputio na koji se način odgaja, na što moram paziti, sve je to preko volje, na brzinu, prepušten si sam sebi” (3), „ne posjećuju me, kada sam ih nazvala, rekla mi je da ne mora dolaziti jer zna da je sve u redu” (4), „jedan razgovor svakih nekoliko mjeseci ne znači ništa, dok dođu već zaboravim koji je problem bio” (5)) te stručnjaka drugih profila („rekli su mi u bolnici da oni nemaju dovoljno osoblja da se bave više s njom... nitko nije mario” (2)). Udomitelji navode da im **neujednačena praksa CZSS** dodatno otežava udomiteljstvo („svaki CZSS ima svoja pravila, imam tri CZSS nadležna” (6)). Udomitelji kao poteškoću navode i **nedostatan iznos opskrbnine za dijete** („naknada je premala” (1), „novčana pomoć je premala jer bi htjela omogućiti mu i druge stvari, ljetovanje, privatne vježbe da ne mora čekati po dva mjeseca” (4), „puno toga u centru ne žele reći da izbjegnu plaćanje” (6)) te **nedostatnu mogućnost razmjene iskustva** („nemam kontakt s drugim udomiteljima. Sastanci su rijetki, previše nas je na njima, ne dođemo svi na red da ispričamo svoju priču...dovoljno je da čuješ još nekog pa ti je lakše” (2), „drugi ljudi me ne razumiju, ne da im se slušati, ne znaju koliko je to teško” (5)).

Udomitelji navode poteškoće vezano za **odnos udomitelja s biološkom obitelji djeteta** („htjela bi doći u kontakt s njima da im kažem da mu fale, ali ne znam što bi, ne pričam mu o njima jer ih ne poznajem i ne znam ništa, tako da mi je teško kada me pita” (1), „tata se nije brinuo, dolazio je pijan... dobio je zabranu približavanja. Ne želim održavati kontakte jer je dijete još više uznemireno kad ga vidi” (4)) te **odnos udomljenog djeteta s roditeljima** („odbačen je od roditelja, odrekli su ga se, uopće ga ne poznaju” (1), „nema nikakav odnos s majkom, ne pita za nju niti ju čuje, a niti ona njega, otac povremeno nazove i malo priča i to je sve” (3), „s roditeljima ima katastrofalan odnos, zbog njih ima te probleme, teže spava, plane često, kada ga mama nazove moli me da kažem mami da spava, ja ga potičem, ali on neće” (6)). Udomitelji navode i poteškoće vezane uz **specifične poteškoće djeteta**, pa tako izdvajaju poteškoće u učenju („nikako da

*ju motiviram za učenjem i radom za školu”(4), te probleme u ponašanju („često zna biti ljut, agresivan bez razloga, mislim da je takav jer teško govori pa ga ponekad ne razumijem. Raspoloženje mu se mijenja”(1), „ima puno promjena u raspoloženju, često se znamo posvađati, teže joj je objasniti... nego drugoj djeci”(2)). Iz odgovora sudionika istraživanja vidljiv je nepovjerljiv **stav okoline prema udomiteljstvu** (“bilo je ružnih pogleda od okoline jer sam ga udomila, mislili su da će mi to biti preteško, nisu bili baš susretljivi prema nama”(1)).*

Budući da je dječja emocionalna prilagođenost povezana s ranim odnosima privrženosti između primarnog skrbnika i djeteta, proces prilagodbe za dijete i udomitelja predstavlja stres (Ajduković i sur., 2007). Dodatan izvor stresa i poteškoću pri prilagodbi predstavlja i činjenica da pojedino dijete tijekom svog odrastanja promijeni nekoliko različitih smještaja (Bratković, 2002). Službe podrške roditeljima pa tako i udomiteljima djece s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj u novije vrijeme sve su prisutnije ali i dalje nedostatne za potrebe udomitelja i udomljenog djeteta u različitim fazama udomiteljske skrbi. Kao što je vidljivo iz dobivenih rezultata potreba za ranom i pravovremenom intervencijom očituje se još u fazi prilagodbe djeteta s teškoćama u razvoju na udomiteljsku obitelj i obratno. Rezultati istraživanja na populaciju udomitelja djece s teškoćama u razvoju pokazali su da je upravo u toj fazi međusobne prilagodbe, udomiteljima važno dobiti što jasnije i konkretnije podatke o zdravstvenom stanju djeteta, potrebama vezanim za njih kao i o načinima razvoja uspješne komunikacije i bliskosti s djetetom ali i razumijevanja djetetovih reakcija (Brown i sur, 2005). Naime, nezadovoljstvo i moguće početno percipirano nedovoljno prihvaćanje ili odbijanje udomitelja od strane djeteta može stvoriti kod udomitelja lošu sliku o sebi kao nekompetentnom udomitelju te rezultirati prestankom udomiteljstva te smještajem djeteta u drugu udomiteljsku obitelj ali i slabljenja motivacija za bavljenje udomiteljstvom (Whiling i Huber, 2007; Laklija, 2009a).

Potreba razvoja šire mreže mobilnih multidisciplinarnih timova za podršku specijaliziranom udomiteljstvu ogleda se u mogućnosti pružanja formalne podrške udomiteljima i djeci s teškoćama prilikom: procesa prilagodbe, stjecanja vještina

za kompetentno nošenje s udomiteljskom ulogom, komunikacije s drugim nadležnim službama i stručnjacima, pružanja pravodobne i potpune informacije o mogućnostima daljeg uključivanja djeteta u sustav zdravstvene skrbi, odgoja i obrazovanja, unaprjeđenja odnosa djeteta s biološkom obitelji, odnosa udomitelj-dijete, odnosa drugih članova udomiteljske obitelji te njihova odnosa sa stručnjacima (Jivanjee, 1999; Redding i sur., 2000; Brown i sur, 2005). Udomiteljima djece s teškoćama su potrebne i posebne edukacije ovisno o vrsti teškoće koja je prisutna kod djeteta kako bi djetetove potrebe bile što kvalitetnije zadovoljene. Neujednačena praksa Centara za socijalnu skrb te izostanak stručne podrške od strane djelatnika Centara kao rezultat dobiven u ovom istraživanju, dodatno upućuje na potrebu većeg angažmana formalnog sustava podrške. Kontinuirana edukacija, podrška i praćenje udomiteljske obitelji je nužna kako bi se postigao cilj koji je definiran i Zakonom o socijalnoj skrbi (NN, 33/2012) a odnosi se na najbolji mogući razvojni ishod i punu socijalnu uključenost djeteta s teškoćama u razvoju. Kako bi se navedeno postiglo ključno je i poštivanje prava na informaciju definiranog istim zakonom prema kojem udomitelji imaju pravo na sve informacije o pravima i uslugama i na potporu u prevladavanju komunikacijskih teškoća u sustavu socijalne skrbi a sve u cilju zadovoljavanja najboljih interesa djeteta. Financijske teškoće su u većoj mjeri prisutne u udomiteljskim obiteljima djece s teškoćama u razvoju upravo zbog većih potreba djeteta za različitim oblicima rehabilitacije i liječenja, te izostanka mogućnosti pronalaska dodatnih izvora prihoda drugih članova udomiteljske obitelji upravo zbog pojačane skrbi o djetetu (hranjenje, oblačenje, prijevoz djeteta do mjesta rehabilitacije, često puta dodatno pojačano vježbanje s djetetom, prijevoz do škole i nazad i sl.) (Australian Foster Care Association, 2005; Brown i sur., 2005). Dosadašnja istraživanja ističu financijske poteškoće, potrebu za većom podrškom okoline te nedostatak potrebnih informacija u skrbi za dijete s teškoćama u razvoju kao glavne prediktore otežane skrbi za djecu s teškoćama u razvoju (Balter, 2002; Brown i sur., 2005; Milić Babić, 2010).

Nalazi ovog rada potvrđuju nalaze drugih istraživanja poteškoća s kojima se susreću udomitelji a koje su vezane uz: prepoznavanje granica vlasti-

tog emocionalnog vezivanja za dijete i nošenje s miješanim osjećajima prema djetetovim biološkim roditeljima (Heller i sur., 2002; Whiling i Huber, 2007), djetetove emocije i ponašanje nakon susreta s biološkim roditeljima (Redding i sur., 2000; Heller i sur., 2002); prepoznavanje vlastitih teškoća u nošenju s činjenicom privremenosti smještaja djeteta; nošenje s kompleksnim potrebama djeteta u njihovoj skrbi i njegovim poteškoćama u ponašanju i razvoju (Heller i sur., 2002; MacGregor i sur., 2006), kao i uz pitanje suradnje sa sustavom socijalne skrbi te pronalaženja potrebnih oblika podrške u zajednici (Jivanjee, 1999; Redding i sur., 2000; Sladović-Franz i Mujkanović, 2003; Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005; Maclay i sur., 2006; Laklija, 2011). Nadalje, kako navode Heller i sur. (2002) najčešći su izvori poteškoća s kojima se susreću udomitelji djece: osjećaj nedostatka znanja, kompetencija i emocionalne podrške, nesigurnosti u tome kada i od koga trebaju i smiju tražiti pomoć, kao i u nošenju sa stavovima i predrasudama socijalne okoline prema udomiteljstvu općenito te udomljenom djetetu.

Prijedlozi za unaprjeđenje specijaliziranog udomiteljstva djece s teškoćama u razvoju

Preporuke udomitelja za unaprjeđenjem udomiteljske skrbi za djecu s teškoćama odnose se na osiguravanje dostupnije podrške stručnjaka, stavljanje djeteta u fokus intervencije i kvalitetniju pripremnu fazu udomiteljstva djece. Udomitelji navode **potrebu za većom dostupnosti socijalnih radnika** pri centrima za socijalnu skrb („da možemo kada nam zatreba o svemu porazgovarati i biti bolje informirani. Kad imam neki problem a ne moram ga rješavati sama, da se mogu nekome obratiti”(5) te **veći broj sastanaka stručnjaka i udomitelja** (tzv. supervizija udomitelja) („trebalo bi biti više suradnje, sastanaka koji bi bili češće, možda barem jednom tjedno ili više”(3) „da ti sastanci budu češći”(4)). Nadalje navode kako bi trebala postojati **veća zainteresiranost za dijete** od strane socijalnih radnika i drugih stručnih osoba („da vode brigu o djeci, imam dojam da nakon što ih smjeste prestanu o njima brinuti, obavljaju samo onaj propisani minimum i to najčešće vrlo službeno”(5), „pratiti napredak djece koju smještaju, da rade sa svakim individualan plan bez

razlike da li ima mentalnu retardaciju, oštećenje sluha, vida”(1), te da bi se za svako dijete trebalo pristupiti izradi **Individualnog plana** („mislim da smo trebali zajednički napraviti individualan plan za dijete, čula sam da bi trebali to mi se čini jako dobro”(1), „imam dojam da su odustali od njega jer nismo napravili individualan plan”(2)).

Udomitelji također navode kako je za kvalitetno udomljavanje potrebno posvetiti posebnu pažnju pri **selekciji udomiteljskih obitelji** te **usklađivanju karakteristika udomitelja i djeteta** prilikom izbora udomitelja („trebali bi uzeti u obzir isto tako kod udomljavanja da ti to dijete paše, ovako ide od nekoliko udomitelja i dođe sav prestrašen, u groznom stanju, ne bi trebali davati dijete bilo kojem udomitelju, ne pašu svi svakom, zašto se ne napravi neka selekcija, priprema prije i sve to spriječi”(6)).

Prema odgovorima udomitelja, udomitelji prepoznaju **potrebu za dobivanjem više informacija** o djetetu („nisam dobila nikakve informacije o njemu niti roditeljima, nisam se mogla pripremiti, bilo bi mi lakše da sam znala barem nešto”(1), „trebalo bi više informacija o djetetu koje dolazi, ali zar nisu barem mogli mi ga pokazati, pripremiti me na to, ovako ispada da to moraš bez obzira na sve”(3)). Ističu potrebu za **kvalitetnijom pripremom i edukacijom udomitelja** („voljela bi da sam više znala o toj bolesti i kako se ponašati, nitko me nije pripremao, ovo je velika odgovornost, imaš tuđe dijete na brizi”(1), “možda bi trebali ići na tečaj za roditelje”(3), „mi nismo za to obučeni, ja odgajam onako kako znam, kako sam sa svojom, ovo je drugačije puno teže, o tome me nitko ne uči”(4)) kao i dostupnosti **podrške u kriznim situacijama** („organizirati podršku za hitne situacije”(2), “broj na koji bi mogli zvati u hitnim situacijama, da možeš dobiti savjet, podršku”(3)).

Dobiveni podaci u skladu su s rezultatima istraživanja na populaciji udomitelja djece s teškoćama (Jivanjee, 1999; Redding i sur., 2000; Zima i sur., 2000; Brajša-Žganec i sur., 2005; Brown i sur., 2005; Herenčić i Mihanović, 2006; Čirkinagić, 2008) koja između ostalog ističu potrebu za kvalitetnijom edukacijom (osobito kada se radi o djeci s teškoćama u razvoju) i pripremom za udomiteljstvo, boljom informiranosti o djeci prilikom prihvata i pravima koje kao udomitelji mogu ostvariti (jednokratne pomoći i sl.), kontinuiranom podrš-

kom i kontaktima sa stručnjacima, razmjenom iskustava s drugim udomiteljima te povećanjem naknade udomiteljima.

Podrška udomiteljima, je od ključne važnosti za zadržavanje udomitelja u toj ulozi te za osjećaj zadovoljstva udomitelja vlastitom ulogom, a uključuje među ostalim otvorenu komunikaciju i razmjenu informacija između udomitelja i stručnjaka (Redding i sur., 2000; Rhodes i sur., 2003; MacGregor i sur., 2006; Žižak, 2010). Istraživanja pokazuju da je izostanak osjetljivosti stručnjaka, siromašna komunikacija te nedostatak podrške od strane stručnjaka povezan s napuštanjem udomiteljske uloge prije završetka godine dana bivanja u udomiteljskom sustavu skrbi o djeci (MacGregor i sur., 2006). Nadalje, iskustvo poznavanja udomitelja s drugim udomiteljskim obiteljima je vrlo važan medij informiranja o iskustvima udomljava, ali i medij međusobne podrške (Zima i sur., 2000; Metcalfe i Humphreys, 2002; Laklija, 2009a; Žižak, 2010).

Udruga za inicijative u socijalnoj politici, u suradnji sa Sveučilištem u Göteborgu i Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi, provela je projekt "Supervizija udomitelja" (u razdoblju od 2006. do 2008. godine). Svrha projekta je bila unapređenje stručne podrške udomiteljima za djecu, kroz edukaciju stručnjaka za provođenje supervizije udomitelja. Budući su neki od sudionika našeg istraživanja bili uključeni u superviziju udomitelja ističu važnost i potrebu za njezinim učestalijim održavanjima u manjim grupama. Također udomitelji su prepoznali i važnost kvalitete provedenog uparivanja tzv. "matching", odnosno usklađivanja obilježja djeteta i njegovog potencijalnog udomitelja (Redding i sur., 2000; Brown i sur., 2005) kao i važnost izrade Individualnog plana promjene za potrebe udomljenog djeteta. Sukladno ranijim istraživanjima (Brown i sur., 2005; Herenčić i Mihanović, 2006; Čirkinagić, 2008; Laklija, 2009a) i ovo je istraživanje potvrdilo da kada se radi o udomiteljstvu djece s teškoćama u razvoju, udomitelji općenito nisu upoznati s vrstom i stupnjem teškoće u razvoju udomljenog djeteta, s potrebama te djece. Također oni, u manjoj mjeri poznaju potrebe te djece, te nisu dovoljno upućeni u postupke rada s djecom s teškoćama u razvoju (Rushton i Monck, 2009). Nadalje, udomitelji koji nisu dobili potpune i pravovremene informacije o

razvojnim mogućnostima djeteta iskazuju veći stupanj nezadovoljstva udomiteljstvom, što dovodi do veće stope prekida udomiteljstva (Redding i sur., 2000). Rezultati, govore i u prilog važnosti nastojanja da se proširi kako postojeći sustav podrške i edukacije udomitelja i stručnjaka u cilju "opremanja" udomitelja potrebnim znanjima i vještinama na temelju kojih bi se osjećali kompetentnijima i podržanima u svojoj ulozi (Timmer i sur., 2004).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati pokazuju da su motivi udomitelja djece s teškoćama za bavljenjem udomiteljstvom: altruizam, prethodno iskustvo kontakta s djetetom u potrebi za osiguravanjem smještaja izvan vlastite obitelji, osjećaj "praznog gnijezda" te ekonomski motivi. Poteškoće koje udomitelji izdvajaju prilikom pružanja skrbi djeci s teškoćama u razvoju odnose se na: proces prilagodbe, neadekvatnu stručnu pomoć i podršku, odnose s biološkom obitelji djeteta, specifične poteškoće djeteta i nepovjerljiv stav okoline. Udomitelji kao preporuke za unapređenje skrbi navode: osiguravanje dostupnosti socijalnih radnika pri centrima za socijalnu skrb, stavljanje djeteta u fokus intervencije i kvalitetniju pripremnu fazu udomiteljstva djece. Izdvajaju da je posebnu pažnju važno posvetiti selekciji udomiteljskih obitelji, usklađivanju karakteristika udomitelja i djeteta te informiranju udomitelja o djetetu uz kvalitetniju pripremu i edukaciju udomitelja.

Budući da je udomiteljska uloga vrlo zahtjevna, udomiteljima je potrebno osigurati dostupnu stručnu pomoć i savjetovanje te ih pravovremeno educirati za nošenje s emocionalnim i ponašajnim poteškoćama udomljenog djeteta i informirati o udomljenom djetetu, evaluirati njihov rad te pratiti napredovanje udomljene djece. Nadalje važno je osigurati dostupnost i mogućnost uključivanja udomitelja djece s teškoćama u grupe za podršku ali i u supervizijske grupe udomitelja, posebice jer za to već postoji educirani kadar. Usluga individualnog savjetovanja udomitelja o pitanjima i poteškoćama s kojima se svakodnevno suočavaju u udomiteljskoj ulozi trebala bi biti dostupna u lokalnoj zajednici od strane stručnih službi i njihovog educiranog kadra (centri za socijalnu skrb, obiteljski centri i sl.). Upravo tako moguće je približiti i unaprijediti kompetencije udomitelja za pružanjem adekvat-

ne skrbi za djecu s teškoćama u razvoju. Nadalje, uvažavajući ulogu udomitelja kao partnera sustavu socijalne skrbi, važno je aktivno uključiti udomitelje u proces izrade Individualnog plana promjene za potrebe udomljenog djeteta jer kako je iz odgovora sudionika vidljivo to je i s njihove strane prepoznato kao važno i svrhovito. Upravo kroz izradu ovog plana udomitelju će se približiti vrsta teškoće koju dijete ima, način na koji funkcionira, što mu je sve potrebno da bi postigao maksimum psiho-fizičkog razvoja, dodatno ga podržati te povezati sa ostalim sustavima (zdravstva, odgoja i obrazovanja i sl.). Jednako tako udomiteljima će biti jasnija koja su očekivanja sustava od njih samih, koje aktivnosti je važno provoditi u skrbi za dijete s teškoćama u razvoju te će se na taj način povećati uspješnost i kvaliteta rada udomitelja. S druge strane iz odgovora sudionika vidljiva je prisutnost neujednačene prakse sustava socijalne skrbi pa i prakse da se za neku djecu s teškoćama u razvoju ne pristupa izradi Individualnog plana promjena, što nameće pitanje koji su povodi takve prakse te kršenja prava djece s teškoćama u razvoju.

Uvažavajući metodološka ograničenja, koja prije svega proizlaze iz provedbe samo jedne fokus grupe, dobiveni rezultati ovog pilot istraživanja

poslužit će kao jedan od relevantnih izvora podataka i pokazatelja za prilagodbu standardiziranih upitnika za potrebe istraživanja na većem uzorku udomitelja djece s teškoćama u razvoju. Sve u cilju dobivanja uvida u postojeću praksu u području specijaliziranog udomiteljstva i njegova unapređenja. Nadalje, pri osmišljavanju budućih istraživanja na temu specijaliziranog udomiteljstva, bilo bi važno dobiti uvid i u perspektivu udomitelja iz različitih sredina (ruralnih i urbanih) u cilju osiguravanja njihove heterogenosti u iskustvima po regijama. Potrebno je uključiti i ostale kategorije djece koja sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi i Zakonu o udomiteljstvu ulaze u specijalizirano udomiteljstvo. Pored navedenog vrijedno bi bilo istražiti i iskustva bioloških obitelji, stručnjaka različitih profila (iz sustava socijalne skrbi, zdravstva, odgoja i obrazovanja), udomljene djece i ostalih članova uže i šire sredine udomitelja. Važnost lokalne zajednice i stručnih službi u njoj ogleda se u provedbi programa destigmatizacije djece s teškoćama u razvoju, unapređenju znanja o potrebama djece, njihovoj integraciji u različite sustave i društvo općenito te svakako u pružanju podrške i potrebne infrastrukture udomiteljima, djeci i njihovoj biološkoj obitelji.

LITERATURA:

- Ajduković, M. (2005): Udomiteljstvo u Velikoj Britaniji, *Dijete i društvo*, 7-2, 458-463.
- Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija M. (2007): Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 14-1, 93-119.
- Ajduković, M., Sladović-Franz, B., Kamenov, Ž. (2005): Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu, *Ljetopis Studijskoga centra socijalnog rada*, 12-1, 39-66.
- Australian Foster Care Association (2005): Policy and Position Statement on Children and Young People with a Disability in Foster Care. Posjećeno 17.02.2012. na mrežnim stranicama http://www.fostercare.org.au/docs/pol_disability.pdf
- Baker-Ericzen, M. J., Brookman-Frazee, L., Stahmer, A. (2005): Stress Levels and Adaptability in Parents of Toddlers With and Without Autism Spectrum Disorders, *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 30-4, 194-204.
- Balter, L. (2002): *Parenthood in America: an encyclopedia*. Santa Barbara, California.
- Brajša-Žganec, A., Keresteš, G., Kuterovac Jagodić, G. (ur) (2005): *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji*. Zagreb: Priručnik za edukaciju stručnjaka. UISP.
- Bratković, D. (2002): Kvaliteta življenja osoba s umjerenom i težom mentalnom retardacijom u obiteljskim i institucionalnim uvjetima života. Doktorska disertacija. Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Brown, J. D., Moraes, S., Mayhew, J. (2005): Service needs of foster families with children who have disabilities, *Journal of Child & Family Studies*, 14(3), 417-429.
- Brown, J.D., Campbell M. (2007): Foster parent perceptions of placement success, *Children and Youth Services Review*, 29, 1010-1020.
- Čirkinagić, S. (2008): Kvaliteta življenja deinstitutionalizirane djece s razvojnim teškoćama u standardnim i specijaliziranim udomiteljskim obiteljima. Magistarski rad. Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom: *Narodne novine*, br. 5/2008.
- Herenčić, M., Mihanović, V. (2006): Kvalitativna analiza udomiteljstva djece s teškoćama u Republici Hrvatskoj - stanje i perspektive. Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Heller, S., Smyke, A. T., Boris, N. W. (2002): Very young Foster Children and Foster Families: clinical challenges and interventions, *Infant Mental Health Journal*, 23-5, 555-575.
- Herenčić, M., Mihanović, V. (2006): Kvalitativna analiza udomiteljstva djece s teškoćama u Republici Hrvatskoj - stanje i perspektive. Udruga za promicanje inkluzije, Zagreb.
- Hsieh, H. F., Shannon, S. E. (2005): Three approaches to qualitative content analysis, *Qualitative Health Research*, 15-9, 1277-1288.
- Isomaki, V. P. (2002): The fuzzy foster parenting- a theoretical approach, *The Social Science Journal*, 39, 625-638.
- Jivanjee, P. (1999): Professional and provider perspectives on family involvement in therapeutic foster care, *Journal of Child and Family Studies*, 8, 329-341.
- Keen, D., Couzens, D., Muspratt, S., Rodger, S. (2010): The effects of a parent - focused intervention for children with a recent diagnosis of autism spectrum disorder on parenting stress and competence, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4-2, 229-241.
- Kletečki Radović, M., Kregar Orešković, K. (2005): Kvalitativna analiza iskustva udomitelja, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12-1, 67-88.
- Konvencija o pravima djeteta (2001): Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom: *Narodne Novine*, br. 6/2007.

- Kregar, K. (2004): Socijalna podrška djece smještene u dječje domove i udomiteljske obitelji, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 11-2; 229-248.
- Kuhn, J. C., Carter, A. S. (2006): Maternal Self-Efficacy and Associated Parenting Cognitions Among Mothers of Children With Autism, *American Journal of Orthopsychiatry*, 76-4, 564-575.
- Laklija, M. (2009a): Psihosocijalna obilježja udomitelja i iskustvo udomiteljstva djece. Doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Laklija, M. (2009b): Izazovi udomiteljstva djece s emocionalnim poteškoćama i poremećajima u ponašanju u Republici Hrvatskoj, *Kriminologija i socijalna integracija*, 17-2, 71-86.
- Laklija, M. (2011): Spremnosti udomitelja za bavljenja udomiteljstvom i doživljaj vlastite uloge udomitelja u suradnji sa centrima za socijalnu skrb, *Ljetopis socijalnog rada*, 18-3, 469-496.
- Laklija, M. (2012): Doprinos socio-demografskih i psiho-socijalnih obilježja udomitelja objašnjenju motiva udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta, *Ljetopis socijalnog rada*, 19-1, 119-144
- Leutar, Z., Ogresta, J., Milić Babić M. (2008): Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- MacGregor T.E., Rodger S., Cummings A. L., Leschied A. W. (2006): The Needs of Foster Parents, A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention, Sage Publications London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 5-3, 351-368.
- Maclay, F., Bunce, M., Purves, D. (2006): Surviving the system as a foster carer, *Adoption and Fostering*, 30-1, 29-38.
- Metcalfe, F., Humphreys, C. (2002): Fostering Action Research and Action Research in Fostering, *Qualitative Social Work*, 1-4, 435-450.
- Milas, G. (2005): Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Milić Babić, M. (2010): Socijalna podrška, obilježja roditelja i djeteta kao odrednice doživljaja roditeljstva. Doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2003-2010): Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2003-2010. godine (datoteka s podacima). Dostupno na mrežnim stranicama MZSS: http://www.mzss.hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (2006): Zagreb: Vlada RH i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine: Narodne novine, br. 63/2007.
- Odluka o planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018): Narodne novine, br. 36/2011.
- Perry, A. (2004): A model of stress in families of children with developmental disabilities: Clinical and research applications, *Journal on Developmental Disabilities*, 11-1, 1-16.
- Peery, A., Harris, K., Minnes, P. (2005): Family Environments and Family Harmony: An exploration across Severity, Age, and Type of DD, *Journal of developmental Disabilities*, 11-1, 17-30.
- Pivik, J.R. (2010): The perspective of children and youth: How different stakeholders identify architectural barriers for inclusion in schools, *Journal of Environmental Psychology*, 30, 510-517.
- Redding, R. E., Fried, C., Britner, P. A. (2000): Predictors of Placement Outcomes in Treatment Foster Care: Implications for Foster Parent Selection and Service Delivery, *Journal of Child and Family Studies*, 9-4, 425-447.
- Rhodes, K., Cox, M. E., Orme, J.G., Coakley, T. (2006): Foster parents Reasons for Fostering and Foster Family Utilization, *Journal of Sociology and Social Welfare*, XXXIII-4, 105-125.

Rushton A., Monck E. (2009): Adopters' experiences of preparation to parent children with serious difficulties, *Adoption and Fostering*, 33(2), 4-12.

Sladović-Franz, B., Mujkanović, Đ. (2003): Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 10-2, 161-170.

Skoko, B., Benković, V. (2009): Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene, *Politička misao*, 46-3, 217-236.

Timmer, S. G., Sedlar, G., Urquiza, A. J. (2004): Challenging Children in Kin Versus Nonkin Foster Care: Perceived Costs and Benefits to Caregivers, *Child Maltreatment*, 9-3, 251-262.

Zakon o socijalnoj skrbi: Narodne novine, br. 33/2012.

Zakon o udomiteljstvu: Narodne novine, br. 90/2011 i br. 78/2012.

Zima, B. T., Bussing, R., Yang, X., Belin, T. (2000): Help-seeking steps and service use for children in foster care. *The Journal of Behavioral Health Services and Research*, 27, 271-285.

Žižak, A. (2010): Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.

Whiting, J. B., Huher P. L. (2007): Significant stress and real rewards: The ecological and ambiguous experiences of foster parents, *Retational Child and Youth Care Pracdce*, 20-2, 9-20.

Prilog 1. Primjer pitanja za vođenje fokus grupe

1. Koji su Vaši motivi zbog kojih ste se počeli baviti udomiteljstvom djece s teškoćama u razvoju?
2. Što za Vas znači biti udomiteljem djece s teškoćama u razvoju?
3. Kako doživljavate svoju ulogu kao udomitelja djece s teškoćama u razvoju (u odnosu na dijete, obitelj i sustav)?
4. Na koje poteškoće nailazite prilikom pružanja udomiteljske skrbi djeci s teškoćama u razvoju?
5. Koje su prema Vašem mišljenju specifične potrebe udomitelja djece s teškoćama u razvoju? Koje su prema Vašem mišljenju nezadovoljene potrebe udomitelja djece s teškoćama u razvoju?
6. Kako biste opisali Vaše dosadašnje iskustvo suradnje sa socijalnim radnicima u CZSS?
7. Koji su Vaši prijedlozi za unaprjeđenje udomiteljstva djece s teškoćama u razvoju?

SPECIALIZED FOSTER CARE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES - EXPERIENCE OF FOSTER PARENTS

Summary: *The Convention on the Rights of the Child stipulates that children with a mentally or physically disabled have the right to live in a family environment in conditions that ensure dignity, self-reliance that facilitate their participation in the community. That form of care is specialized foster care. In order to get insight into the experiences of foster parents who provide care for children with disabilities (N=6) is designed qualitative research. The study was designed as a pilot phase of a wider research on the population of foster parents for children with disabilities in order to generate specificity of this foster care type and adapt existing standardized instruments that are in large part focused on the traditional foster care.*

Data were collected using focus group methodology.

The results show that the motives of foster parents to involve in foster care include: altruism, previous experience of contact with a child in need, a sense of "empty nest" and the economic motives. The difficulties in providing care to children with disabilities are associated with the process of adjustment of the child and foster parents, inadequate professional assistance and support, relations with the family of the child, child's specific difficulties and distrustful attitude of the environment. Foster parents' recommendations for improving the welfare state is to ensure the availability of social workers at Social welfare centers, placing the child in the focus of intervention and better preparatory phase of foster care children. In conclusion, the research results indicate the need to improve foster care for children with disabilities through targeted measures of supporting foster parents, developing of individual plan for the child based on multidisciplinary team approach. It is necessary to improve the model of foster family's selection, to make additional efforts to inform foster parents about the child and to the quality preparation and ongoing training of foster parents.

Keywords: *specialized foster care, foster care experience, children with disabilities*